

УДК 371.134 (37.013.42)

ПОШУКИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Пришляк Оксана Юріївна
м.Тернопіль

У статті розкрито підходи щодо удосконалення процесу професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Охарактеризовано інноваційні підходи до формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників на основі їх залучення до різноманітних видів пошуково-дослідної діяльності.

Ключові слова: майбутні соціальні педагоги, процес навчання, процес професійної підготовки, інноваційні технології навчання, моделі навчання, професійна компетентність, готовність до професійної діяльності.

Важливою рисою сучасної вищої освіти має стати її направленість на підготовку фахівців, здатних не стільки адаптуватися і пристосуватися до наявних умов, але й бути здатними активно сприймати і засвоювати ситуації соціальних змін. Ці освітні орі-

єнтири на початку 90-х років XX століття отримали міжнародне визнання в якості робочих орієнтирів в програмах ЮНЕСКО [6, 42]. У кінці 70-х років XX століття автори всесвітньо відомої доповіді Римському клубу ("Навчання без границь") сформулювали уявлення про основні типи навчання, трактуючи навчання в широкому розумінні слова — як процес нагромадження досвіду, як індивідуального так і соціокультурного [4, с.81]. Такими домінуючими типами навчання визнані «підтримуюче навчання» та «інноваційне навчання». «Підтримуюче навчання» (maintenance learning) — це процес і результат такої навчальної (а в результаті й освітньої) діяльності, що направлена на підтримку й відтворення існуючої культури, соціального досвіду, соціальної системи. Такий тип навчання (і освіти) забезпечує наступність соціокультурного досвіду. «Інноваційне навчання» (innovative learning) трактується як процес і результат навчальної й освітньої діяльності, що стимулює вносити інноваційні зміни в існуючу культуру, соціальний досвід та соціальне середо-

вище. Такий тип навчання (і освіти), окрім підтримки сформованого досвіду соціальних відносин та існуючих традицій, формує у майбутніх фахівців здатність і вміння активно реагувати на проблемні ситуації, що виникають як перед окремою людиною, так і перед суспільством в цілому. Важливо зазначити, що перший тип навчання пов'язаний з ретрансляцією, відтворенням соціального досвіду, другий – з творчим пошуком шляхів розвитку наявного досвіду, а, значить, і з його збагаченням.

У результаті вивчення наукових напрацювань і практики професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів нами зроблено невідоме узагальнення про переважання так званого «підтримуючого» типу навчання. Ця невідповідність, на нашу думку, у певній мірі служить поясненням недостатньої готовності значної частини фахівців, а, значить, і суспільства в цілому, до зіткнення з новими ситуаціями соціального життя, неготовності адекватного реагування на проблеми соціального характеру. Звернення до такого розуміння дидактичних пошуків ставить їх у ряд соціально значущих досліджень. Тому що інноваційність як характеристика процесу професійної підготовки майбутніх фахівців стосується далеко не тільки дидактичних проблем, оскільки вона має вихід на соціально значущі результати. Ми погоджуємося з дослідниками, які дотримуються точки зору, що поняття «інновація» стосується не тільки створення і поширення нововведень, а, головним чином, таких змін, які носять суспільно значущий характер, супроводжуються змінами в стилі діяльності, стилі мислення і поведінки [3, с.56].

Класичним є висловлювання дослідників стосовно того, що у період індустріалізації роль фізичної роботи зменшується, знань – збільшується, а капіталу – значно зростає. У постіндустріальний період, який характеризується як інформаційно-інноваційний, співвідношення трьох названих вище факторів змінюється. Знання стають найбільш значущим фактором, капітал – менш значущим, а фізична робота – фактором, який важить зовсім мало [2, с.54].

Власне тому у системі вищої освіти інноваційні процеси мають стати закономірним явищем. У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка здійснюється ціленаправлена робота з упровадження інноваційних освітніх технологій. Власне реалізації цього завдання підпорядкована ідея відкриття Ресурсного центру та Центру інноваційних освітніх технологій при інституті педагогіки і психології. Спробуємо детальніше зупинитися на дидактичних пошуках членів робочої групи Центру, що ґрунтуються на впровадженні технологій, які сприяють засвоєнню студентами нового конструктивного досвіду. Ця ідея реалізується шляхом залучення студентів до систематичної пошуково-дослідної діяльності і опори у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців на їх власний життєвий досвід. Такий підхід до організації навчального процесу сприяє не тільки засвоєнню студентами нової інформації, але й розвитку нового бачення. Такі пошуки, на нашу думку, мають особливе значення в умовах нашої країни, що зумовлено процесом утвердження юридичного статусу соціального педагога і сфери професійної соціально-педагогічної діяльності.

Розвиток ідеї пошуково-дослідних технологій навчання пов'язаний з іменем Д. Дьюї. Дослідник обґрунтував ідею опори навчання на безпосередній досвід та інтерес студентів. Дидактичним пошуком цього напрямку властива орієнтація на тісний зв'язок навчання з безпосередніми життєвими потребами, інтересами і досвідом студентів. У ході історичного розвитку цей підхід втілювався у двох варіантах: перший – пошуковий підхід практичної, пізнавально-прикладної орієнтації; другий – пошуковий підхід, в рамках якого навчальний процес будувався як пошук нових теоретичних знань, нових пізнавальних орієнтирів.

Вважаємо за доцільне зазначити, що сучасні технології навчання у зарубіжних вищих навчальних закладах все більше орієнтуються на формування у студентів мотивації, вміння і бажання самостійно оволодівати системою нових знань, нових

пізнавальних орієнтирів високого рівня складності. Тобто процес самостійного навчання і самостійного навчального дослідження стає визначальним [1, с.18].

Однією з головних цілей наших дидактичних пошуків є ідея пошуку способів постановки студентів у позицію активних учасників навчального процесу з використанням наявного у них соціального і власного життєвого досвіду. У кінці 1970-х рр. Д. Колб, ґрунтуючись на психологічних і психолого-педагогічних уявленнях Д. Дьюї, К. Левіна і Ж. Піаже, запропонував узагальнену модель навчання, що ґрунтується на власному досвіді студента [5, с.17]. У побудові навчального процесу вихідним моментом виступає конкретний досвід студента (перша фаза). Досвід виступає основою для спостережень і рефлексії – (друга фаза навчання). Спостереження служать основою для формування абстрактних уявлень і понять (третья фаза), які виступають як гіпотези і піддаються аналізу і перевірці в різних ситуаціях, в тому числі і в реальних (четверта фаза – активне експериментування). Кожна фаза навчального циклу передбачає окремі якості, здібності і вміння з боку студентів [7, с.34]:

- фаза конкретного досвіду – здатність високої сприйнятливості до нового досвіду;
- фаза рефлексивного спостереження – здатність до рефлексії над досвідом, його інтерпретації з різних точок зору, підходів;
- фаза абстрактної концептуалізації – здатність до цілісного розуміння, сприймання, понять і уявлень, які допомагають отримані в ході спостережень дані вибудувати в послідовну, логічну теорію;
- фаза активного експериментування – здатність використовувати свої теоретичні уявлення для прийняття рішень, вирішення проблем, що в свою чергу сприяють набуттю нового досвіду.

Схематично відповідний цикл навчання можна подати таким чином:

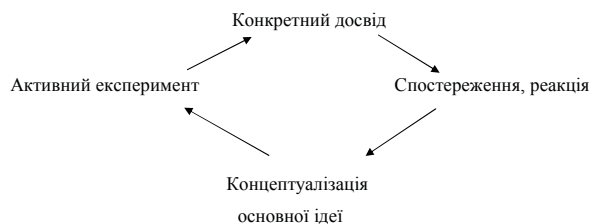

Схема 1. Цикл навчання, що ґрунтується на використанні власного життєвого досвіду студентів

Досвід організації проблемного, пошукового навчання нагромаджувався у світовій педагогіці на протязі багатьох десятиліть. На початку 60-х рр. XX століття група вчених під керівництвом відомого американського психолога А. Осборна на основі проведених досліджень сформулювала узагальнені етапи побудови навчання на основі постановки і вирішення проблем:

1. *Постановка проблеми*, пошук її формулювання з різних точок зору.
2. *Пошук фактів* для кращого розуміння проблеми, можливостей її вирішення.
3. *Пошук ідей*; їх оцінка відстає від того часу, поки вони не висловлені і не сформульовані студентами.
4. *Пошук рішення*, при якому висловлені ідеї піддаються аналізу, оцінці; для втілення, розробки вибираються кращі з них
5. *Визнання* знайденого рішення оточуючими.

У процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів особливо важливе значення має розуміння і побудова навчального процесу на основі постановки і вирішення проблем.

Проблема поєднання пошуково-дослідного характеру навчання з опорою на власний досвід студентів ставить педагогів перед дилемою. З точки зору викладачів досвід студентів часто

є недостатнім для того, щоб служити відправною точкою при постановці завдань навчального дослідження. Проте значущість опори на досвід є занадто вагомою, щоб нею можна було знехтувати. Варто зауважити, що однією із доробок викладачів психолого-педагогічного факультету у галузі використання дослідницького навчання у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів є вивчення проблем, пов'язаних з життєвими потребами та інтересами студентів. З цією метою розроблені критерії відбору проблем для навчальних занять із студентами:

1. Проблеми мають бути підпорядковані ідеї, концепції формування професійної компетентності і готовності до професійної діяльності у майбутніх фахівців.
2. Проблеми мають відповідати потребам та інтересам студентів.
3. Студенти мають брати активну участь у підборі навчальних проблем і у розробці плану дій і способів їх вирішення.
4. Обрана проблема має передбачати вибір декількох способів її розв'язання, активізуючи тим самим механізм прийняття рішення.
5. Проблеми мають бути достатньо актуальними і типовими для майбутньої соціально-педагогічної діяльності студентів.
6. Проблеми мають бути достатньо актуальними і вагомими, щоб гарантувати зацікавленість всієї групи.
7. Проблеми, що обираються для аналізу і розв'язання, у реальному житті повинні бути достатньо повторюваними.
8. При виборі проблем важливо враховувати наявність необхідних матеріалів.

На жаль, у вітчизняній педагогічній літературі є достатньо поширеною думка про те, що опора навчання на безпосередній досвід, інтереси і потреби студентів приводить до відриву від наукових знань. Це твердження заперечується чисельними прикладами постановки і дослідження реальних проблем. Проілюструємо це на конкретному прикладі постановки і дослідження реальної навчальної проблеми «Визначення пріоритетних напрямів діяльності соціальних служб для молоді».

Постановка проблеми. Для більшості регіональних досліджень характерним є факт, що у центрі їх уваги перебувають питання історичного, економічного, соціального розвитку регіону, констатуються факти зміни рівня життя населення і т.д. Що ж стосується соціальних проблем молоді, то вони часто ігноруються, або про них лише згадують. Відомо, що питаннями дослідження і часткового розв'язання соціальних проблем (особливо — молодіжних) займаються центри соціальних служб для молоді.

Закономірно, що наявний штат працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді не має реальної змоги вирішувати розмаїття негараздів, що мають місце у сучасному українському суспільстві. Тому слушною, на наш погляд, є думка про підвищення ефективності діяльності соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді шляхом визначення пріоритетів основних напрямів соціальної роботи. Навчальну проблему формулюємо: «Як досягти максимально ефективної роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді?».

Відомо, що соціальні проблеми молоді можна визначити на основі певних соціальних показників. Найважливішими серед них є: економічний добробут (наявність робочих місць, забезпеченість житлом, здатність працевлаштуватися і середньостатистична заробітна плата); стан здоров'я (фізичного і психічного); можливості отримати освіту; життєве середовище (стан екології); соціальна активність; розвиток інфраструктури дозвілля, спорту, тощо. раховуючи це, наскрізне питання проблеми можна сформулювати наступним чином: «Які основні проблеми мають місце у молодіжному середовищі і які з них можуть бути вирішені центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді?»

Види навчальної діяльності. Постановку проблеми можна розпочати із наступного завдання студентам: визначити і про-

аналізувати проблемні соціальні явища, притаманні молодіжному середовищу населеного пункту, в якому вони проживають. Далі створюється експертна комісія, яка систематизує визначені соціальні проблеми молодіжного середовища, залежно від причин їх виникнення та регіону, де вони мають місце. При цьому варто визначити актуальність цих проблем у регіональному контексті, виходячи із місця проживання студентів та їх обізнаності з ситуацією у своєму населеному пункті. Далі із числа студентів доцільно створити комісії, які займаються вивченням, аналізом і розробкою способів вирішення конкретних проблем, що мають місце у молодіжному середовищі. Так, наприклад, комісія, яка вивчає проблему дитячої бездоглядності (діти-сироти, втікачі, безпритульні, діти вулиці і т.д.), з'ясовує наступні питання: де найчастіше можна зустріти бездоглядних дітей? Скільки приблизно бездоглядних дітей у місті (районі, регіоні)? Які основні причини бездоглядності? Які можливі шляхи подолання бездоглядності?

У контексті соціально-педагогічної діяльності, яка трактується нами як діяльність, основне призначення якої полягає у створенні сприятливого середовища для життєдіяльності і життєвої реалізації кожного людини у суспільстві, особливої уваги заслуговує проблема обдарованої молоді. Тому утворена із числа студентів комісія, що вивчає цю проблему, займається вивченням і аналізом таких питань: Хто у місті (селі, районі, регіоні) займається проблемою соціально-педагогічної підтримки обдарованої молоді? Які заклади для роботи з обдарованою молоддю функціонують і що конкретно вони роблять? Який рівень залучення обдарованої молоді в громадські об'єднання, творчі спілки, секції, товариства тощо.

Варто зауважити, що у процесі роботи можливе створення різних комісій (залежно від з'ясованих проблем у молодіжному середовищі). У ході вивчення соціально-педагогічних проблем молоді студенти можуть виявити ряд побічних, проблем. Так, наприклад, скільки у регіоні функціонує закладів, придатних для навчання молоді з особливими потребами і функціональними можливостями. Чи створені належні в місті (селі) умови для їх пересування, відвідування чи є заклади для їх оздоровлення, проведення дозвілля. Логічно у процесі дослідження цієї проблеми постає питання: як реально можна поліпшити ситуацію? Якщо в ході аналізу ситуації з'ясовується, що практично вирішенням цієї проблеми ніхто не маймається, то логічно виникає питання, як цю проблему актуалізувати перд органами місцевої влади і громадськістю для її практичного вирішення.

Впровадження рішення в практику. Після того, як експертні комісії подадуть результати своїх досліджень, студенти спільно обговорюють їх і пропонують можливі варіанти їх вирішення. Для процесу формування майбутніх фахівців соціальної педагогіки особливо вагомим є етап розробки програми подальших дій. Наприклад, група студентів може розробити план роботи з обдарованою молоддю і запропонувати його місцевим органам влади і громадським організаціям. Дослідження проблем молодих людей з особливими потребами і функціональними обмеженнями в регіоні може дати початок громадському рухові стосовно її практичного вирішення.

Не обов'язково, звичайно, детально розробляти усі виявлені проблеми; достатньо вибрати хоча б одну-дві з них і прикласти максимум зусиль для створення програм їх вирішення. Так, у ході таких досліджень, студенти інституту педагогіки і психології університету акцентували увагу працівників міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді на доцільності розв'язання проблем безробіття серед молоді, соціальної допомоги і підтримки молодих людей з особливими потребами і функціональними обмеженнями.

Цілком очевидним є факт, що для успішної реалізації ідеї пошуково-дослідного навчання викладач має досконало володіти методами організації навчально-пізнавальної діяльності студентів і методами наукового дослідження. Для успішної реалізації ідеї підготовки майбутніх фахівців соціальної педа-

гогіки від викладача вимагається: уміння тонко відчувати проблемність ситуації і вміти ставити перед студентами реальні, актуальні пошуково-дослідні завдання; намагатися захопити, зацікавити студентів проблемою і процесом її детального дослідження, стимулювати творче мислення; виконувати функцію координатора і партнера; у ході дослідження різноманітних аспектів проблеми допомагати окремим студентам і групам, уникаючи директивних прийомів; організувати заходи для проведення позааудиторних (практичних) досліджень, зустрічей з представниками відповідних інстанцій для збору даних; надавати можливість робочим групам регулярно відчитуватися і обмінюватися думками; заохочувати критичне ставлення студентів до методики дослідження, пропозиції щодо поліпшення роботи і нових способів дослідження.

Ідея опори на власний досвід студента розробляється нами в контексті дидактичних пошуків врахування цілісного залучення людини до навчального процесу. Основою такого підходу є

цілеспрямоване формування творчого і критичного мислення, пошук і визначення власних особистісних цільових установок і ціннісних орієнтацій.

Мова іде не просто про залучення емпіричних спостережень, запасу життєвих вражень студентів у ролі допоміжного матеріалу, який використовується викладачем як ілюстративне доповнення. Досвід студентів (тим більше при існуючій у практиці роботи нашого університету системі неперервної практичної підготовки) може і має слугувати важливим джерелом навчального пізнання.

Узагальнення результатів процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів свідчить, що орієнтація на навчання, яке ґрунтується на пошуковій, дослідній діяльності і власному досвіді студентів ставить їх у позицію безпосереднього контакту із сферами реальності, де вони працюватимуть у майбутньому, сприяє формуванню у них психологічної і професійної готовності до реалій професійної діяльності.

Література і джерела

1. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М.В.Кларин. - М., 1994.
2. Печак В. Как произошел распад коммунизма / В.Печак //Иностранная психология. — 1993. Т.1. - №1. — С.54.
3. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия / А.И.Пригожин. - М., 1989.
4. Botkin J.W. No limits to learning / J.W.Botkin, M.Elmandra, M.Malitza - Oxford, 1979.
5. Kolb D. Towards an applied theory of experiential learning / D.Kolb, R.Fry // Theories of group process /Ed. by C.L. Cooper. -N.Y., 1975; Kolb D. E?q) eriential learning. -Englewood Cliffs (N.J.), 1984.— С.17.
6. Naisbitt J. Mega-trends 2000 / J.Naisbitt, P.Aburdene // Towards developing new teacher competencies in response to mega-trends in curriculum reforms. — Bangkok, 1992.
7. Wagemans L. Principles in the use of experiential learning as a source of prior learning / L.Wagemans, F.Dochy //Distance Education. — 1992. —Vol. 12. —No.1.

В статье раскрыты подходы к совершенствованию процесса профессиональной подготовки студентов специальности «Социальная педагогика» института педагогики и психологии Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка. Охарактеризовано инновационные подходы к формированию профессиональной компетентности будущих социальных педагогов на основе их привлечения к разнообразным видам поисково-исследовательской деятельности.

Ключевые слова: будущие социальные педагоги, процесс обучения, процесс профессиональной подготовки, инновационные технологии обучения, модели обучения, профессиональная компетентность, готовность к профессиональной деятельности.

The author of the article has considered the experience of improvement the social pedagogues training, speciality 'Social Pedagogue' of the Pedagogical Psychological Faculty of Ternopil National University as to the introduction of the innovational technologies into social pedagogues training. The author has analyzed training innovational approaches in educational process through the students' participation in research and wide usage of their own experience.

Key words: social pedagogues, process of study, process of training, innovational technologies of study, training models, readiness to professional activity.